

INSTITUȚIA ARHIVELOR NAȚIONALE LA 175 DE ANI

CORNELIU-MIHAIL LUNGU

„Vechi de când e statul însuși, ca organizație de cancelarie <Arhivele> devin instituție de stat încă de timpuriu, din 1831”.

Aurelian Sacerdoțeanu

Dacă am face o analiză atentă am putea constata că nu sunt prea multe instituții care să se mândrească având o vârstă atât de venerabilă ca cea a Arhivelor Naționale ale României. Această realitate era subliniată în 1940 de ilustrul arhivist, pe atunci chiar directorul general al Arhivelor Statului¹, Aurelian SACERDOȚEANU, cel care timp de 15 ani a știut să răspundă de soarta instituției desemnate încă din 1831 să administreze, să păstreze și să pună în valoare documentele de arhivă, actele de identitate ale neamului românesc. În același timp, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu a reușit, ca nimeni altul, să poarte făclia tradiției arhivistice românești pe care i-o transmiseseră înaintașii săi, aflați în fruntea Arhivelor Statului: Gh. ASACHI, I.H. RĂDULESCU, Vasile ALECSANDRI, Cezar BOLLIAC, C.D. ARICESCU, Gr. MANU, B.P. HASDEU, Dimitre ONCIUL, Constantin MOISIL.

Drumul parcurs de Arhivele Naționale, de-a lungul existenței lor, a fost anevoios, plin de greutăți pentru că au fost obligate să facă față perioadelor în care țara a suportat repetate ocupații străine, nevoite să treacă prin două conflagrații mondiale și, nu în ultimul rând, să reziste unor regimuri politice extrem de dure. Spre cinstea, lauda și satisfacția lor, cei ce au trudit pe tărâmul arhivistic au știut, în primul rând, să se situeze în afara politicului, dar, mai cu seamă, să apere tezaurul documentar moștenit spre păstrare. Așa a fost posibil ca astăzi, la început de mileniu trei, documentele provenite din cancelariile marilor domnitori români, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu și mulți alții, să stea drept mărturie dăinuirii noastre.

La ceas de bilanț pentru breasla arhiviștilor români, pot constitui acte de mândrie și justificate satisfacții toate acumulările și împlinirile în planul teoriei

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond DGAS, dosar 3/1940, f. 67.

și practicii arhivistice. Ele au stat la temelia **Școlii arhivistice** românești, care a contribuit la îmbogățirea teoriei și practicii de specialitate, drept mărturie stând lucrările, revistele, studiile și articolele create într-o perioadă de circa o sută cincizeci de ani.

La crearea tradiționalei **Școli** românești, o contribuție de seamă a avut-o învățământul arhivistic² ale cărui baze s-au pus încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar care, oficial, a început să funcționeze abia în anul 1924. Scopul principal al Școlii era pregătirea specialiștilor necesari nu numai Arhivelor Statului, dar și celorlalte instituții creatoare de documente de arhivă. De asemenea, prin instruirea asigurată în cadrul Școlii se urmărea formarea cunoștințelor practice, necesare înțelegerii rostului documentelor de arhivă și stăpânirii metodologiei cercetării lor.

La **Școala superioară de arhivistică și paleografie** s-au format generații întregi de specialiști cu o înaltă și temeinică pregătire. Chiar dacă învățământul arhivistic a cunoscut o perioadă sumbră după 1950, tradiția lui a fost dusă mai departe, de același Aurelian Sacerdoțeanu, care a fost sufletul catedrei de specialitate din cadrul Facultății de Istorie a Universității din București. Timp de aproape trei decenii învățământul arhivistic a continuat să existe, prin diverse cursuri, convocări profesionale și alte forme specifice contribuind la instruirea personalului necesar desfășurării complexelor operațiuni arhivistice. După demersuri insistente, înfruntând toate obstacolele și ideile preconceptuate ale vremii, în anul 1981 a apărut și Centrul de perfecționare, care, într-un fel a prefigurat și pregătit etapa următoare, când, prin înființarea Facultății de Arhivistică, în anul universitar 1992-1993, s-a reluat tradiția învățământului arhivistic românesc. În cei peste zece ani de când funcționează, Facultatea a pregătit mai bine de o sută de arhiviști integrați astăzi în sistemul Arhivelor Naționale, unii dintre ei devenind doctoranzi, doctori și, chiar, directori ai unor direcții județene.

Să sperăm că tradiția nu va mai fi întreruptă și învățământul arhivistic va putea să-și facă datoria în formarea specialiștilor de care este atâta nevoie nu numai pentru Arhivele Naționale, dar și la creatorii de documente. Socotim că este necesar un sistem de pregătire de nivel universitar, cu atât mai mult, cu cât putem vorbi de un bun câștigat, de care nu beneficiază multe țări europene, după cum a rezultat în urma schimburilor de experiență, dialogurilor purtate la nivel de experți și acordurilor încheiate cu diverse instituții similare din Europa, unele dintre ele cu o veche și bogată tradiție pe tărâmul practicii arhivistice.

În lunga și încercata lor existență, Arhivele Naționale au urmărit să-și îndeplinească menirea de păstrătoare ale documentelor de arhivă. Chiar dacă

² Corneliu-Mihail Lungu, *Învățământul arhivistic între tradiție, prezent, perspectivă*, în „Hrisovul”, serie nouă, IX, București, 2003, p. 33-37.

problema cu cele mai mari implicații a fost aceea a spațiilor de depozitare, care a rămas și se menține în continuare ca principal obiectiv. Arhivele Naționale au reușit an de an să completeze tezaurul arhivistic prin preluarea de documente de la diverși creatori. Atât la nivel central, cât și la direcțiile județene, fie au fost completate vechile fonduri, fie s-au adus mărturii mai recente, ceea ce a condus la adunarea în depozitele Arhivelor Naționale a cca 300 km de arhivă.

După evenimentele din decembrie 1989 s-a constituit un compartiment nou, cel al **Arhivelor Contemporane**, unde, într-un interval scurt s-au concentrat peste 5.000 m.l. de documente. Cele mai multe dintre ele provin de la organele centrale ale Partidului Comunist Român. Între documentele din perioada contemporană nu numai cele provenite de la PCR sunt deosebit de importante, pentru că, în opinia noastră, și cele create de Uniunea Tineretului Comunist, Comitetul Național al Frontului Unității Socialiste, sau cele rămase din activitatea CAER, ori a Tratatului de la Varșovia sunt demne de a preocupa cercetarea istorică. De altfel, pe lângă sursele aflate deja în depozitele Arhivelor Naționale există, încă, mulți kilometri de arhivă contemporană care așteaptă să fie preluați la nivel central și în cadrul direcțiilor județene. Abia după rezolvarea problemei spațiilor de depozitare și prelucrarea arhivistică a documentelor, vor putea fi puse în circuitul științific noi mărturii pe baza cărora să se scrie o nouă istorie sinceră și adevărată.

Evoluția istorică a instituției, de la Arhivele Statului la Arhivele Naționale, avea să se manifeste numai în condițiile unui cadru legislativ ancorat, în primul rând, în specificul societății românești, dar inspirat și din experiența arhivistică europeană. Dacă la început instituția desemnată prin Regulamentul Organic să administreze documentele de arhivă a avut o structură organizatorică relativ simplă, cu timpul, paralel cu diversificarea și amploarea operațiunilor arhivistice, ca de altfel și cu creșterea volumului arhivelor, s-a impus ca necesară crearea unor secțiuni, servicii și direcții, atât la nivel central, cât și teritorial, menirea lor fiind de a face față tuturor problemelor ce reveneau Arhivelor Statului. Tocmai de aceea, la nici un deceniu de la intrarea în vigoare a Regulamentului Organic, la 30 august 1838, a fost emis *Jurnalul Sfatului Administrativ pentru regulile ce urmează a să păzi la darea delilor și altor hârtii la Arhivă*³, iar la 4 decembrie 1840 era elaborat Proiectul de *Regulament pentru Arhivele Statului*⁴.

Perioada marilor reforme inițiate de domnul unificator de țară și ctitor al modernismului românesc, Alecsandru Ioan Cuza, avea să fie generoasă și cu Arhivele Statului. După ce la 27 septembrie 1862⁵ a fost emis un nou proiect de

³ *Arhivele Statului - 125 ani de activitate (1831-1956)*, București, 1957, p. 171.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 183.

Regulament pentru organizarea Arhivelor Statului, la 31 octombrie, același an, prin decretul semnat de Al. I. Cuza, cele două direcții ale Arhivelor Statului din Iași și București au fost unite, creându-se o singură Direcțiune.

În evoluția și afirmarea instituției Arhivelor Statului un rol important l-au jucat *Regulamentul pentru organizarea Serviciului Arhivelor* din 4 martie 1869⁶ și *Proiectul de Lege pentru înființarea Arhivelor județene*, propus în anul 1870⁷. Chiar dacă acesta din urmă nu a rămas decât în fază de proiect, **ideea** în sine a fost, la vremea respectivă, extraordinară, ea realizându-se atunci când condițiile au permis-o, după Marea Unire din 1918.

Legea din 1925, pe lângă elementele noi în ceea ce privește **organizarea, funcționarea, personalul și activitatea științifică** ale instituției Arhivelor Statului, consfințează existența **direcțiilor regionale**, pentru început cu sediile la Iași, Cluj, Chișinău și Cernăuți, ca în câțiva ani modelul să se extindă la Brașov, Craiova, Sibiu, Timișoara. După 1950, în special prin Decretele din 1957 și 1972 instituția a rămas la nivel de Arhivă a Statului, dar care administra Fondul Arhivistic Național, nefiind scutită de influențele regimului politic existent atunci. Rămâne, însă, ca o realitate demnă de remarcat rezistența specialiștilor care au știut să păstreze intactă tradiția arhivistică românească. Era și firesc, pentru că cei din generația mai veche avuseseră privilegiul să se formeze sub bagheta lui Dimitre Onciul sau Constantin Moisil, iar cei care erau în plină afirmare fuseseră inițiați și instruiți de către inegalabilul Aurelian Sacerdoțeanu.

Legea Arhivelor Naționale din aprilie 1996 a căutat să pună de acord problemele practicii arhivistice cu noile realități create după decembrie 1989. Așa cum s-a petrecut cu întregul sistem legislativ al țării adoptat după 1990 și actul normativ al Arhivelor a fost discutat, interpretat, dar, mai cu seamă, răstălmăcit prin prisma unor unghiuri și puncte de vedere care nu au nimic comun cu știința arhivistică și practica de specialitate aplicată pe plan european.

În asemenea condiții era normal ca proiectul unei noi legi, care să corespundă modificărilor survenite în societate în ultimul deceniu, să fie elaborat de cei care lucrează nemijlocit cu documentele și cunosc problemele specifice muncii de arhivă. Între timp, însă, a apărut în „Monitorul Oficial al României”, nr. 486 din 5 iunie 2006, Ordonanța de Urgență nr. 39 pentru modificarea și completarea Legii Arhivelor nr.16/1996, document ce fusese emis la 31 mai 2006. Să sperăm că, după 175 de ani de existență, Arhivele Naționale vor fi lăsate să-și facă datoria, mai cu seamă că de-a lungul anilor au cunoscut și au trecut prin momente mult mai grele.

⁶ *Ibidem*, p. 193

⁷ *Ibidem*, p. 200.

Nu am putea încheia scurta noastră evocare fără să stăruim asupra uneia din funcțiile de bază ale instituției, anume **folosirea documentelor** în scopuri practice și științifice.

Dintotdeauna, pe parcursul întregii lor activități, Arhivele au avut între sarcini și eliberarea unor copii care să ateste drepturile cetățenilor cu privire la proprietăți, vechime în muncă, moșteniri, litigii, testamente etc. Astăzi activitatea de rezolvare a solicitărilor adresate Arhivelor Naționale de către persoanele fizice și juridice este una dintre cele mai grele și pline de încărcătură îndatoriri ale instituției. O singură concluzie se poate desprinde în legătură cu această atribuție specială, anume că se desfășoară cu mare responsabilitate și cu un volum enorm de muncă în condițiile unei dotări tehnice precare.

Dar folosirea documentelor este realizată de Arhivele Naționale și prin alte două forme:

a) punerea la dispoziția cercetării științifice, cu precădere a celei istorice, a informațiilor oferite de documentele din Arhivă;

b) elaborarea de către specialiștii proprii a instrumentelor de informare: **inventare arhivistice, cataloage, îndrumătoare**, dar și a unor **ediții de documente** consacrate unor momente cu semnificații deosebite în istoria românilor.

Activitatea editorială a Arhivelor Naționale este atât de veche, iar numărul publicațiilor așa de mare, încât o singură lucrare nu ar fi suficientă pentru a le prezenta în totalitate. De aceea ne vom rezuma doar la a face trimitere la sintezele mai relevante⁸ care au apărut prin strădania unor arhiviști ale căror nume au rămas înscrise, deja, în Cartea de Aur a Arhivelor.

Iată, deci, că făcând un bilanț succint, dar realist, cu cele bune, fără, însă, a ignora neajunsurile și dificultățile, putem concluziona că la vârsta venerabilă a celor 175 de ani Arhivele Naționale ale României se prezintă ca o instituție cu o bogată experiență și o tradiție demnă de tot respectul nu numai în țară, dar și la nivelul comunității arhivistice europene.

În aceeași măsură se impune a sublinia crezul că viitorul va fi mult mai generos cu Arhivele Naționale, fapt pentru care a fost elaborat un amplu **Program** de măsuri care prefigurează necesarul de spații, de personal, de tehnică de calcul, de mijloace de protecție și de conservare, toate integrându-se în recomandările Reuniunii Arhiviștilor Europeni, întrunită în zilele de 27-29 aprilie 2006 la Bruxelles.

⁸ Mihail Fănescu, Andrei Kiss, Emilia Poștăriță ș.a., *Bibliografia arhivistică românești*, București, 1969, 106 p.; Tudor Mateescu, Ioana Burlacu, Gabriela Mărășoiu, *Publicațiile Arhivelor Statului. Bibliografie analitică*, vol. I (1860-1977), București, 1978, 189 p., și vol. II (1978-1985), București, 1987, 154 p.; Mioara Tudorică, „*Revista Arhivelor*”, 1924-1985. *Bibliografie tematică*, București, 1988, 534 p.

Pentru ca totul să devină realitate mai este necesar ca entuziasmul, speranțele, optimismul, dorințele noastre să fie susținute de acțiuni concrete, atât din punct de vedere financiar, cât și material, nu numai de factorii abilitați infirmi, dar și de organisme specializate europene, care să ne sprijine nu numai cu sfatul, ci și cu fapta.

Résumé

La fondation de l'institution des Archives Nationales de Roumanie fait partie du processus de modernisation de l'État roumain au XIX-ème siècle.

Les Archives ont fonctionné d'abord dans les deux Pays Roumains (1831 en Valachie, 1832 en Moldavie), réunies le 31 octobre 1862. Cette année, les Archives Nationales célèbrent leur 175-ème anniversaire. Il y a peu d'institutions roumaines qui peuvent se vanter d'un passé si long.

Les Archives ont bénéficié de la contribution de grandes personnalités culturelles, tels Gheorghe Asachi, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri, Dimitre Onciul, Constantin Moisil, Aurelian Sacerdoțeanu, qui ont emprunté de leur prestige à l'institution qu'ils avaient dirigé.

Un tel passé doit être une motivation pour les archivistes contemporains. Même si on se confronte avec des difficultés (manque de dépôts, conditions de travail parfois inadéquates), les archivistes bénéficient d'une formation de niveau universitaire (assurée par la Faculté d'Archivistique) et d'une profession dynamique. Toutes les conditions sont réunies pour que l'archivistique roumaine, avec un plus d'implication des autorités, fasse de cette anniversaire le moment d'un bond vers un futur digne de nos traditions nationales.